

In dit bulletin worden artikelen en berichten opgenomen met betrekking tot het werkkterrein en de activiteiten van de vereniging, de ingestelde werkgroepen, individuele leden of derden. Een ieder, al dan niet lid van de vereniging, kan ideeën, suggesties en materiaal aanleveren op onderstaand redactieadres. De redactie zal beoordelen of het aangeboden materiaal voor plaatsing in aanmerking komt.

Dit bulletin zal drie keer per jaar verschijnen en wordt gratis aan de leden van de vereniging verstrekt. Voor niet-leden is het bulletin, tegen betaling van f 10,- per exemplaar, verkrijgbaar op onderstaand redactieadres.

Redactie:

E. Bakker A.J.M. v.d. Drift
A. Makken De heer P. Noord
J. Stevens De heer H. Wolters
Redactieadres: Kloosterstraat 8,
9951 CE Winsum, telefoon: 0595 - 44 15 26

Voorzitter

Drs. J. Tersteeg
Westerstraat 31, 9951 EM Winsum,
telefoon: 0595 - 442456

Secretaris

Jhr. Ir. C. de Ranitz
Bellingeweer 10, 9951 AM Winsum,
telefoon: 0595 - 44 19 21.

Penningmeester

W. Lemstra-Wieringa
Wierdweg 13, 9951 ER Winsum,
telefoon: 0595 - 44 32 02.

Algemeen Adjunct

J. Venhuizen
Schepperijlaan 56, 9951 BL Winsum,
telefoon: 0595 - 44 15 74.

Leden

T. Trip-Nieman
Zuiderparklaan 4, 9951 TL Winsum
telefoon: 0595 - 44 30 51
P. Noord
Kloosterstraat 8, 9951 CE Winsum
telefoon: 0595 - 44 15 26
B. Raangs
Havenstraat 4, 9951 AE Winsum
telefoon: 0595 - 44 19 14

Kosten lidmaatschap: f 25,- per jaar
Bankrelatie : ABN-AMRO Winsum;
Rekeningnr. 61 23 36 174
Postbankrekening nr. ABN-AMRO 803935

ISSN 1386-1530

Lay-out

Jaap Stevens

Druk

Scholma druk Bedum

Woord vooraf

Vakantie en verleden.

Vakantie.

Hoe 'anders' het was en hoe ver (vrij naar Nicolaas Beets).

Even weg uit je eigen, soms te vertrouwd wereldje en de bezigheden van alle dag. Nieuwe indrukken opdoen. Andere mensen zien en spreken. Onbekende dorpen en steden zien. Andere dingen doen dan gewoonlijk, of zomaar helemaal niets....

Want iets dat anders is trekt, boeit, ontspant en verfrist (hoe warm het ook was).

Geeft vaak een nieuwe kijk op jezelf, op de dingen die je doet of die er om je heen gebeuren. Het kan dus ook anders.

Verleden.

Eigenlijk toch ook een reisje uit je eigen vertrouwde wereld, maar nu terug in de tijd. Niet met de fiets, een auto of een vliegtuig, maar heel simpel door dit infobulletin eens rustig te lezen in je eigen, o zo vertrouwde stoel. Nieuwe indrukken, andere mensen, die andere dingen deden in een nog grotendeels onbekend dorp, dat je zo vertrouwd is. Het kon dus ook anders.

Veel ontspannend en verfrissend na-vakantieplezier gewenst bij het lezen van dit vierde nummer van ons tijdschrift.

■ Jacques Tersteeg

Inhoud

Weet u de weg naar Winsum ?	2
De geschiedenis van de gemeente Winsum	3
Boerderij Dorreven	5
Windwijzer te Schaphalsterzijl	6
Rijks- en gemeentearchief zijn verhuisd	7
Restant van een veertiende eeuws straatje opgegraven	8
Clara Feyoena van Sytzema	12
Straatnamen in Winsum (2)	14
Mysterieus mansportret	15
Nieuws van de werkgroepen	16

Weet u de weg naar Winsum?

Onderhoud en aanleg van wegen houdt de mensheid constant bezig, vanaf de handelswegen uit de zeer vroege tijd ten behoeve van zijde, kleurstoffen, “mirre, wierook ende goud”, slaven en slavinnen, hout en zout tot aan onze tijd. In dit artikel de bemoeienissen van de overheden in het midden van de vorige eeuw om de verbindingen in Noordwest Groningen te verbeteren.

<i>Nu de begroting:</i>	
<i>aardewerk</i>	<i>f1.323,00</i>
<i>timmer- en metselwerk</i>	<i>f1.550,00</i>
<i>bepuinen, enz.</i>	<i>f10.007,80</i>
	<i>f12.880,80</i>
<i>winstopslag 10%</i>	<i>f1.288,20</i>
	<i>f14.169,00</i>
<i>Voor onvoorzien en onteigening van 11/2 bunder land komt erbij</i>	
	<i>f1.425,00</i>
<i>Totaal</i>	<i>f15.594,00</i>

De bestudering in het Gemeentearchief van de gemeente Winsum in de leggers 1132, 1133, 1134, 1144 en 1146 leveren interessante gegevens op. Midden 19e eeuw is het pre-fotokopie-tijdperk. Alle stukken zijn door klerken, beroepsschrijvers en secretarissen met de hand geschreven. Meestal in een handschrift om stikjaloers op te worden, een enkele keer moezaam te ontcijferen. en waar een eenvoudig burger naar de pen moet grijpen komen er schrijf- en spelfouten voor. Over de zinsconstructie te zwijgen. U zult er enige fraaie voorbeelden aantreffen in het vervolg van de bijdrage.

Omstreeks 1850 lezen we de begroting van “het bepuijen en begrinden van dezelve, van de klinkerstraat aan de Noordzijde van het dorp Obergum, noordwaarts op, bijlangs Ranum en Baflo, tot aan het vonder bij de plaats (=boerderij) van de landgebruiker Doornbosch te Rasquert, ter lengte met inbegrip van de daar in gelegen Tillen, van ongeveer 4235 strekkende Ellen”. Een el rekenend op 69 cm komen we tot een lengte van 2922 meter. Je hoeft geen scherpstlijper te zijn om op te merken dat hier iets niet kan kloppen. Die afstand is immers groter. Toch kan het met de begroting wel in orde zijn, want het totale bedrag is voor die tijd aan de forse kant. Dat komt straks. Eerst even de volgende opmerking doornemen: De hoogte van de weg wordt “bepaald op 12 palmen boven het gewoon waterpeil onder het Winsumer- en Schaphalsterzijlvest”. Een palm is de breedte van een hand, gewoonlijk neemt men er 1 decimeter voor aan. Dus ophoging tot 1.20 meter. Op zich geen opzienbarende gegeven; alle wegen zijn in de loop van de tijd steeds iets hoger gelegd met het oog op inklinking van de bodem en het rijzen van de zeespiegel.

Bij deze aanleg moest een gedeelte van de gracht van de landbouwer W.H.Wierda te Ranum worden gedempt. Wierda was sociaal genoeg om daarin te berusten. Een aparte kostenpost is daarvan in de begroting niet opgenomen, het zal waarschijnlijk maar een klein stukje zijn geweest, immers juist bij de wegsplitsing te Ranum.

Wat viel er eigenlijk te timmeren en te metselen? Dat blijken drie dingen te zijn. Allereerst “riggelwerk over de Wier van W.H.Wierda”. Dan het bouwen van een Tolhuis en Tolboom. Met hoofdletters geschreven. Tenslotte het bouwen van een Til over het Timmaar, even ten noorden van Ranum, ter breedte van zes ellen, ruim vier meter, zodat twee rijtuigen elkaar zouden kunnen passeren.

Legger 1133 bevat enkel een getekende kaart met het verloop van de weg, summier getekend, met de percelen grond en hun eigenaren of gebruikers.

Bij de verbetering van de weg Winsum-Maarhuizen-Mensingeweer in 1853 wil het provinciale bestuur in verband met de voorgenomen verbreding weten “of de bezitters der aanbepuende gronden tot den benodigden afstand genegen zijn, en zoo ja, onder welke voorwaarden”. Waarop twee weken later opnieuw een brief uit de stad komt. Men heeft daar inmiddels heel snugger ontdekt dat de weg gedeeltelijk op het grondgebied van de gemeente Leens ligt. En ook van die grondgebruikers moet informatie ingewonnen worden. Waarschijnlijk onder enige druk en met aanvoering van deugdelijke argumenten komt zwart op wit de toezegging dat de grondgebruikers “kosteloos zonder enige vergoeding van schaden” de strookjes grond afstaan. Dat hoeft geen verbazing te wekken, immers, men werd bevrijd van de onderhoudsplicht van de weg. Toch loopt het allemaal niet vlekkeloos.

Er wordt heel wat geschreven, gemeten, gerekend, mede omdat de weg naar twee zijden wordt verbreed. Op de “Nota van benodigde gronden tot verbreding en verhooging van den kleiweg, van Obergum over Maarhuizen naar Mensingeweer tot de grenzen van Leens” komen tien eigenaren voor. Intrigerend is punt 1. “Van de gronden van Melles, en de Pastory van Obergum, is vroeger opgegeven komt hier dus voor Memorie”. De heer J.Melles moet 40 vierkante ellen tuingrond afstaan en dat staat hem allerminst aan. Hij eist “100 gulden en eene rigging”.

Nota van benoedigde gronden tot ver-
breeding en verhooging van den kleiweg, van
Obergum naar Maasbuiten naar Mendinge-
weert tot de Grenzen van Leent.

N° 91. - in van
G.K. Brouwer

de boort mag niet
afgegraven worden

1 ^o	Van de gronden van Melles, en de Pastory van Obergum, is voorge- opgegeven komt hier dus voor Memoire	
2 ^o	Aan de Westzijde des wegs van N ^o 310, 313, 90, 91 Sectie B. van W. H. Weeda.	9 Rn
	of	
	Aan de Oostzijde. N ^o 139, 137 Sectie B. J. P. Huijzinga	4 Roe
	idem N ^o 136, , , H. Talens	4 ,
	idem N ^o 97 , , S. J. Bultman	1 ,
3 ^o	Aan de Westzijde N ^o 86 Sectie B. van S. J. Bultman	4 -
4 ^o	Aan de Zuidw. kant N ^o 77 , B. „ S. J. Huijzinga	8 R
	of	
	Aan de Noord O. kant N ^o 63, 69, 70 Sectie B. H. H. Weeda	8 Roe
	dit is tot de brug over de Zuider Tagt.	
5 ^o	Aan de Zuidzijde des wegs N ^o 178, 179 Sectie A. van W. J. Brouwer of aan de Noordzijde van dezelfde persoon.	5 Roe
6 ^o	Aan de Zuidzijde van dezelfde N ^o 182	1 R.
7 ^o	idem idem N ^o 205, 206 Sectie A. van G. A. van Ham	4 -
8 ^o	Aan de Noordzijde N ^o 144 Sectie A. W. J. Brouwer	3 -
9 ^o	idem „ „ 140 , , Wed ^o Lyboldt	4 -
	Tamen	22 - 38 R

Allen behalve het geen er noodig is tot verhooging des wegs, zoo
wel voor de bovengenoemde verbredingen, als op andere plaatsen, al-
waar geen verbreding behoeft plaats te hebben, als van B. Tsch
P. G. Wildeweld, G. K. Brouwer, H. R. Bruijn, J. M. Bolhuis
AB de gronden sub 4° en 5°, kunnen aan een van beide
zijden des wegs genomen worden. —
Al den opgeaven zijn zoo naarmakening mogelyke doch de juistheid des
inkomen oppervlakken kan uit by de uitvoering blyken.

nauwkeurig nagemeten en ver-
rekend.

Dan is het november 1853 en
in legger 1134 ligt het besluit
van het gemeentebestuur "om
het wegje ten Noordwesten
van Obergum aan te leggen tot
een kunstweg van puin en
grond of verbrijzelde keyen,
onder genot van 30 procent
Subsidie van de Provincie,
mitsgaders vrijwillige bijdra-
gen der belanghebbenden". De
laatstten worden in drie catego-
rieën omschreven: "zijlieden
wier landerijen en heemen aan
deze weg grenzen en die alzo
van het onderhoud van den
weg bevrijd zullen worden;
notabele ingezetenen in het
dorp Obergum die voordeel en
gerijf uit dit werk te wachten
hebben en de landbouwers,
omdat bij de oude helling een
verbeterde opslag is daarge-
steld".

Is er weer een hunebed opge-
offerd om aan die "verbrijzel-
de keyen" te komen? De "vlin-
tenkloppers", al dan niet bij de
Jeneverbrug, konden aan de
slag. De kosten van dit wegge-
te werden begroot op
f 750,00.

De vrijwillige bijdragen, door
de provincie geeist vormden
geen probleem. H.W. Wierda
kwam over de brug met 100
gulden, P.G. Wildeveld met
f 25,00, anderen zegden klei-
nere bedragen toe, samen goed
voor 190 gulden. Daarmee zijn
niet alle hindernissen geno-

En E.A. van Ham, die slechts 4 roeden hoeft in te leveren vraagt
2000 gulden per bunder oftewel f 80,00. Er wordt onderhandeld
en Van Ham geeft blijkbaar toe. Melles krijgt zijn "riggeling" in
geen geval, daar moet hij zelf in voorzien. Waarom de kwestie
"voor memorie" komt is niet onmiddellijk duidelijk. Correspon-
dentie daarover komt in deze legger niet voor. Is er mondeling
tot overeenstemming gekomen? Het wijkt te ver van ons onder-
werp af om het hele gemeentehuis overhoop te halen teneinde u
haarfijn uit de doeken te doen hoe het nu precies is verlopen. De
weg is er gekomen en nadien zijn de ingenomen oppervlakten

men. De geraamde f 750,00 is ontoereikend en er wordt nu uit-
gegaan van f 848,75 en een provinciale subsidie van 30 procent.
Maar de provincie proest en schrijft dat de gemeente moet pro-
beren uit te komen op
f 622,00. Brief van 15 juni 1854. Opnieuw wordt er gerekend en
gepuuzeld. Ruim tweehonderd gulden verschil wegwerken is
geen kleinigheid. Maar wat moet, dat moet en dus komt er de
volgende maand al een begroting van "kosten wegens het maken
der aardebaan, het bepuinen en begrinden van dezelve, van den
Kunstweg aan de Westzijde van Obergum af, tot aan den Kunst-

weg aan de Noordzijde van dat dorp, lang 228 Ellen" van f 622,00.

Door een totaal andere wijze van beschrijving der werkzaamheden zijn de eerste begroting en de tweede, verbeterde, versie niet te vergelijken. Het bestek en de voorwaarden zijn compleet aanwezig, waardoor we ook weten hoe het verder verliep. Eind juli waren er vier inschrijvingen, alle van aannemers uit Winsum:

J.P.Talens voor f 697,00, P.J.van den Berg voor f 621,00. Thijs van D... voor f 709,00 en H.B.Barkema voor f 733,00. Dit stukje Achterweg - tegenover het schapenweitje? - wordt gegund aan "den minst-eisenden", dus aan Van den Berg.

Voor het onderhoud van de nieuwe wegen mocht tol worden geheven. Legger 1144 geeft een aardig inzicht in deze materie. Haarfijn wordt beschreven wat de vereisten zijn voor de tolgaarder en zijn werkzaamheden. Een kopy van het Koninklijke schrijven van 7 juni 1852, No.36, maakt melding van de toestemming tol te heffen "op den provincialen kunstweg tusschen Groningen en den Zoutkamp".

1e: Tussen Obergum en de Leitul. De Leitul is de stenen brug bij de ingang van Mensingeweer.

2e: Tussen Mensingeweer en de Abelstoksteril.

3e: In de nabijheid van Leens.

De tolheffing geschiedt volgens K.B. 15 augustus 1845 "onder de bepaling dat de tol aan den boom tusschen Mensingeweer en Abelstoksteril slecht voor de helft zal worden geheven, met dien verstande, dat zoo de tol op eene onbetaalbare breuk komt te staan, die niet in rekening zal worden gebragt. Een van de Tolgaarders wordt P.J.Hazekamp uit Warfhuizen, die voorzien wordt van 250 daglijsten. De tolheffing begint "met middernacht tusschen den 30 November en 1 December". Volledige instructies ontvangt hij ook. Hij moet bijvoorbeeld ten allen tijde vriendelijk zijn, de passagiers niet laten wachten voor de gesloten tolboom. Ook in de nacht - het zal weinig nodig zijn geweest - moet de tol doorgang verschaffen. Wanneer hijzelf verhinderd is mag hij voor een plaatsvervanger zorgen. Toezicht op naleving en het juist invullen van de daglijsten, alles is perfect geregeld. Alleen missen we hier de tarieven, maar die komen later wel aan de orde. Elke maand, vijf dagen na het verstrijken van de maand, moet de tolgaarder daglijsten met het gebeurde geld afdragen aan de gemeenteontvanger. In 1896 wer-

Een Fabrijk

De plaats, op welke één mensch vele anderen werk geeft, om eene menigte waren, die verkocht kunnen worden, in gereedheid te brengen, waarmede hij handel drijft, wordt eene Fabrijk genoemd. De eigenaar der Fabrijk heet een Fabrikteur, en de handwerkers Fabrijkanten. Zoodanig eene Fabrijk voedt dikwijls vele huisgezinnen door het arbeidsloon, het welk zij dezelfde levenslang verdienen laat.

Uit een leesboekje voor de school, Anno 1802.

den de tolleren in de Rijkswegen afgeschafft, de rest volgde spoedig daarop. Hoewel ik me nog vaak kan herinneren bij een tol ergens bij een landgoed in de buurt van De Wijk, Drenthe, omstreeks 1960 nog betaald te hebben voor vrije passage. Volgens mensen in die streek was het de laatste tol in Nederland. Nu weten we niet eens meer waar de tolleren in onze omgeving precies hebben gestaan. Ze zijn met vreugde grondig opgeruimd.

We zijn over de wegen niet uitgepraat. In legger 1146 besluit de raad van de gemeente Winsum de bestrating door de dorpen voort te zetten. Dat klinkt optimistischer dan het in werkelijkheid is. Want het besluit wordt genomen op 31 juli 1858 en het besluit geldt voor het volgende jaar. De te besteden gelden voor paden en wegen waren blijkbaar uitgeput. Goed, Rome is ook niet in één dag gebouwd. Onderhoudsklusjes gaan gewoon door en onderhoudsplichtigen moeten "in evenredigheid bijdragen voor de ontheffing van dat onderhoud". De 40 betrokkenen in Winsum en Obergum betalen en zetten hun handtekening in het daarvoor ingerichte register. Soms schrijft iemand er een aantekening bij. Bijvoorbeeld J.J.de Witt: "onder voorwaarde dat als mijn riep (=straatje) of stoep verhoogt of verlaagt moet worden dit op kosten van de gemeente Geschid" (N.B. geschid is geen drukfout, AM) en P.Ebels gaat nog een stapje verder: die wil "geen minste verhooging of verlaging".

Wordt vervolgd,

■ A.Makken.

Uit de historie van de voetbalvereniging Hunsingo

In het jaar 1917 werd een stel schooljongens warm gemaakt voor het voetbalspel. Al gauw werd een club opgericht onder de naam A.F.C., afkorting van 'Altijd Fijne Combinatie'. Dat gebeurde op 1 mei 1917.

Deze club had haar eerste voetbalveld, of wat daar voor doorging, te Maarhuizen. Het veld lag tussen de boerderijen 'Maarhuizen' en de 'Enne Jens Heerd'.

Degene die lid van 'A.F.C.' wilde worden, moest eerst een proef van uithoudingsvermogen afleggen. Deze proef bestond uit het hardlopen van Winsum naar Maarhuizen en terug. Kon men dit volbrengen, dan was men als lid aangenomen. Voor één lid was dit een peulenschil, hij liep veel verder, namelijk van Winsum via Mensingeweer en Baflo weer terug naar Winsum. In die tijd was dat een flinke prestatie.

■ P.Noord

Uit: Jubileumboekje 75 jaar

VV Hunsingo.

Boerderij *Dorreven*

*Nabij Schaphalsterzijl, niet ver van het Reitdiep,
stond destijds de boerderij 'Dorreven',
in de volksmond 'boerderij Martini' genoemd, naar
de laatste bewoners.*

De boerderij 'Dorreven' was voorheen in het bezit van het klooster Aduard en lag in het kerspel Maarhuizen. In de achtergeval van de schuur, gebouwd in 1797, zijn boven een van de deuren de initialen FJ (Freerk Jacobs) en HW (Hendrika Wiersema) aangebracht. Ook het jaartal 1797 kon men daar aantreffen (zie foto). De naam Dorrevenne is waarschijnlijk afkomstig van een perceel grond dat bij de boerderij was gelegen en reeds in een akte van 1646 werd genoemd. In 1832 staat de boerderij op naam van Freerk Jacobs Vennema en Henderika Wiersema. Het bezit is dan ruim 27 hectare groot. In latere jaren is daar, door aankoop, ruim 9 hectare aangevoegd. Freerk Vennema overleed in 1845. Koper van de boerderij met de landerijen werd Willem Aaldriks Hoeksema, die in 1836 trouwde met zijn tweede vrouw Jetske Pieters Martini. Daarvoor was Hoeksema gehuwd met Anje Hendriks Stook. Uit dit huwelijk werden twee dochters geboren. Jantje huwde met Roelf Martini te Schilligeham en Geertruid trouwde met Aldert Pieters Sijbolts, eveneens te Schilligeham. In 1865 overleed Willem Hoeksema. De boerderij 'Dorreven' kwam toe aan zijn dochter Jantje en haar man Roelf Martini. Jantje overleed in 1894. Haar man Roelf Martini kwam op 4 februari 1913 te overlijden. Twee jaar later, in 1915, wordt Klaas Martini (overleden op 30 januari 1933) eigenaar van de boerderij. Hij was in 1899 gehuwd met Lutgerdina Luitjens. Uit het huwelijk werden drie zonen geboren. In 1937 worden eigenaars van de boerderij de gebroeders Willem Roelf (overleden op 13 december 1941) en Roelf Tiemen (overleden op 12 juli 1965). Op de grafstenen, aanwezig op het kerkhof van Maarhuizen, van de gebroeders Martini staat vermeld: 'hij leefde en woonde op Dorreven' (zie foto op pagina 18 van het Infobulletin "Winshem" nummer 2).

Als bijzonderheid is nog te vermelden de ijzeren kogel, die sinds mensenheugenis op de achtergevel gemetseld was en sedert de afbraak van de boerderij door de gemeente Winsum in eigendom wordt gehouden. Deze ijzeren kogel is, naar overlevering, in 1672 vanuit Aduardzijl over het Reitdiep geschoten. Vermeldenswaard is nog dat na de sloop van de borg 'De Brake' in 1875, diverse onderdelen hiervan zijn verwerkt in de gang van de boerderij.

In de vergadering van 13 februari 1962 besloot de gemeenteraad de historische boerderij aan te kopen van de heer R.T. Martini. De bijbehorende landerijen hadden toen een totale oppervlakte van ruim 42 hectare. De overwegingen die burgemeester en wethouders van Winsum in hun voorstel aan de raad opnamen, gaven een duidelijk beeld van de keuze waarvoor de zich uitbreidende gemeente op dat moment stond: 'Het nog voorhanden zijnde bouwterrein in Winsum zal binnen afzienbare tijd geheel zijn uitgegeven'. Op dat moment was het echter nog niet bekend of de uitbreiding van Winsum in westelijke of oostelijke richting

De boerderij Dorrevenne in 1962.

Foto: Archief P. Noord

Achterdeur met gevelstenen van de boerderij Dorrevenne.

Foto uit 1970, gemaakt door P. Noord

zou gaan. De boerderij van Martini zou dan echter als ruilobject kunnen dienen, zowel voor de gronden gelegen ten oosten van de spoorlijn, als voor de gronden ten westen van de provinciale weg. De uitbreiding ging uiteindelijk in oostelijke richting (Ripperda) van enige ruiling van gronden was geen sprake. De boerderij Ripperda met bijbehorende landerijen werd namelijk door de gemeente aangekocht. De boerderij en landerijen Dorrevenne te Schaphalsterzijl waren voor de gemeente overbodig geworden. De gemeente heeft het bezit gedurende tien jaren verhuurd. Op 11 september 1972 werden boerderij en landerijen aan diverse kopers verkocht. De boerderij, die gedurende een aantal jaren niet meer werd bewoond, raakte in verval en verdween langzamerhand van de aardbodem.

■ *P. Noord*

Bronnen: Van rustig dorp naar dynamische centrumgemeente (pag. 75,76,152)

Boerderijenboek 't Halve Ambt (pag. 206)

Archief schrijver dezes

Windwijzer te Schaphalsterzijl

De oude sluisen van Schaphalsterzijl, nabij het Reitdiep, staan de laatste tijd volop in de belangstelling. Het ligt in de bedoeling daar een gemaal met schutsluis te stichten om de gevolgen van de bodemdaling door aardgaswinning op te vangen.

Windvaan Schaphalsterzijl met wapen voormalig waterschap Hunsingo. Foto (1986): P. Noord

Op dit sluisencomplex (de oudste sluis dateert van 1459) staat een windwijzer waarvan de oorsprong meer dan 250 jaar teruggaat. De in het najaar van 1984 vernieuwde windwijzer is de voortzetting van de windwijzer die omstreeks 1734 bij de zijl werd geplaatst.

Aan de ene kant van het ronde hoofdblad van de wijzer van dat jaar stonden voorschriften en verbodsbepalingen betreffende het liggen en aanleggen van schepen bij de zijl; aan de andere kant waren de wapens van de twaalf scheppers van het Winsumer- en Schaphalsterzijlvest afgebeeld.

De leeuw als wijzerstaart is het wapendier van E.J.Lewe van

Aduard, die van 1733 tot 1735 voorzitter van het college van scheppers was. Bij het besluit van de volmachten van 12 mei 1798 zijn de wapens verwijderd ('vrijheid, gelijkheid en broederschap') maar de Leeuw aan het bred bij de zijlen mocht blijven, zeker omdat de windwijzer anders niet meer zou functioneren. Wanneer de ge- en verboden zijn verdwenen of overgeverfd is niet bekend. Na de oprichting van het Waterschap Hunsingo (1854/56) zullen ze zijn vervaagd en afgesleten.

In 1984 is de windwijzer te Schaphalsterzijl opnieuw geplaatst. Tussen de vroegere en huidige wijzer is een verschil van uitvoering. Men heeft zich in 1984 terdege laten voorlichten over het aanbrengen van de juiste wapenafbeelding en de reliëftekening van de wijzerstaart in de vorm van een klimmende leeuw. Aan de ene kant van het bord is het Hunsingowapen aangebracht. Aan de andere kant staat het woord 'Waterschap Hunsingo' in een decoratief oud lettertype. De leeuw is voorzien van manen en huidplooien, verder van duidelijke klauwen, tong en ogen. Het vergulden van de leeuw is een uiterst secuur werk geweest.

■ P. Noord

Bron: archief waterschap Noorderzijlvest.

Achterkant windvaan Schaphalsterzijl. Foto (1986): P. Noord

Rijks- en gemeentearchief zijn verhuisd

Onder de naam GRONINGER ARCHIEVEN zijn het

Rijksarchief en het Gemeentearchief Groningen gaan samenwerken. Beide archieven zijn inmiddels verhuisd en ondergebracht in een nieuw gebouw.

Op 3 juni j.l. is de nieuwe gezamenlijke studiezaal geopend. Wat betekent het voor de bezoeker van de Groninger Archieven nu beide archieven zich als één dienst presenteren.

Infobulletin Winshem

Om te beginnen laat u zich registreren als bezoeker. Deze registratie gebeurt op dezelfde manier als tot nu toe gebruikelijk bij het Rijksarchief. Bezoekers die al een bezoekerspas hebben, kunnen deze blijven gebruiken, anderen zullen er een krijgen. Nieuw is de regeling dat bezoekers bij hun eerste inschrijving om een vorm van legitimatie wordt gevraagd. Dit is nodig om een betere beveiliging te krijgen van de onvervangbare archiefstukken die ter inzage worden gegeven. Dit betekent dat degenen die al tot de bezoekersgroep van Gemeente- en Rijksarchief behoren, eenmalig om een legitimatie worden gevraagd. Overigens zal het niet zo zijn dat de toegang wordt geweigerd wanneer men zich bij het eerste bezoek niet kan legitimeren.

Bezoekers die zich bij een eerste bezoek niet kunnen legitimeren, worden wel toegelaten, maar verzocht bij een volgend bezoek een vorm van legitimatie mee te nemen.

Eenmaal in de studiezaal treft men een informatiebalie aan, waarachter verschillende medewerkers van de Groninger Archieven een plaats hebben. In de eerste maanden na de verhuizing zullen dat er nog vrij veel zijn, omdat medewerkers van het Rijksarchief niet meteen thuis zijn in de bestanden van het Gemeentearchief en omgekeerd. Geleidelijk zal het aantal inlichtingen-ambtenaren teruglopen naar drie, namelijk één voor familieonderzoek, één voor kaarten en foto's en één voor stads- en streekgeschiedenis.

Dezelfde dieldeling vindt men ook terug in de inrichting van de studiezaal, waar per sector de vergelijkbare bestanden van Gemeente- en Rijksarchief bij elkaar zijn geplaatst. Dus de fiches van de doop- en trouwregistratie van het Gemeentearchief in de buurt van de kopieën van de doop- en trouwregisters van het Rijksarchief, de microfiches van de burgerlijke stand van de stad in de buurt van de microfilms van de rest van de provincie, enzovoort. Bovendien komen de genealogieën terug in de studiezaal! Ze zijn achter slot en grendel geplaatst, omdat in het verleden steeds meer exemplaren vermist werden. In de nieuwe zaal is een beveiligingssysteem aangebracht. Bij de uitgangen van de studiezaal zijn poortjes gemaakt, die het onmogelijk maken dat iemand de zaal verlaat met materiaal dat beveiligd is.

Nieuw is de voorziening dat ook op dinsdagsvond en zaterdagochtend stukken kunnen worden aangevraagd.

Aangezien dan wel met een minder grote bezetting wordt gewerkt dan gedurende de rest van de week, geeft reserveren de zekerheid dat de stukken al klaar liggen. Nieuw is ook de manier waarop aangevraagde stukken ter inzage worden gegeven. In beginsel kan een onbeperkt aantal stukken worden aangevraagd, maar zal slechts een beperkt aantal tegelijk geraadpleegd kunnen worden. In eerste instantie wordt het maximum aantal toegelaten stukken naar de tafel van de aanvrager gebracht, de overige stukken liggen klaar achter de balie en worden ter inzage gegeven zodra de aanvrager zijn eerste portie stukken heeft teruggebracht. Ook bij vertrek wordt de aanvrager geacht de stukken bij de balie in te leveren. De achtergrond voor deze regeling ligt uiteraard in de bescherming. Door de schaalvergroting in de studiezaal is het nog dringender gewenst dat bekend is welke stukken op een bepaald moment in omloop zijn. Materiaal in zelfbediening mag door bezoekers gekopieerd worden. Voor zover het is toegestaan om van originele stukken fotokopieën te maken, gebeurt dit door medewerkers van de Groninger Archieven. De kopieën liggen dan klaar bij de receptiebalie, waar ze ook betaald moeten worden. Hier zullen ook publicaties van de Groninger Archieven te koop worden aangeboden. In de hal tegenover de receptiebalie, krijgen folders en affiches een plaats. Tenslotte is er aangrenzend aan de hal een koffieruimte, maar men de hele dag terecht kan.

Nieuwe adresgegevens:

Groninger Archieven
Bezoekadres: Cascadeplein 4
Postadres: Postbus 30040
9700 RM Groningen
Telefoon: 050-5992000
Fax: 050-5992050
E-mail: gronarch@castel.nl

Bereikbaarheid:

Vanaf het Centraal Station is het ongeveer drie minuten lopen naar het CASCADE complex. U volgt het water, het Emmaviaduct over en dan het Cascadeplein op, waar het gebouw aan de linkerhand op nummer 4 is. Ook kan men in het station perron 2a oplopen tot perron 1a, dan rechtsaf langs het fietspad, onder het gebouw van de PTT en onder het Emmaviaduct door. Men gaat een 'poortje' in het Cascade-complex door en vindt het ARCHIEF dan aan de rechterkant op nummer 4.

Openingstijden nieuwe studiezaal:

In de maanden september t/m juni
dinsdag: 9.00 - 21.00 woensdag t/m vrijdag: 9.00 - 17.00
zaterdag: 9.00 - 13.00

In de maanden juli en augustus:
dinsdag t/m vrijdag: 9.00 - 17.00.

■ P. Noord

Restant van een veertiende eeuwse straatje opgegraven

Op zoek naar sporen van het Winsumer Dominikanenklooster

Op zaterdag 3 mei j.l. werd door leden van de werkgroep Archeologie van onze vereniging in de tuin van het huis Molenstraat 8 op de wierde van Winsum een bijzondere vondst gedaan.

Op ca. 1 meter diepte trof men een stukje bestrating van kloosterstenen aan, naar alle waarschijnlijkheid het restant van een straatje uit de veertiende eeuw. De vondst van dit straatje was een grote verrassing, aangezien de werkgroep op grond van allerlei verzamelde gegevens sterke aanwijzingen had dat er in deze tuin een grafzerk moest liggen, die ons wellicht iets meer had kunnen vertellen over de geschiedenis van het middeleeuwse Dominikanenklooster dat in (de omgeving van) de Molenstraat moet hebben gestaan. Deze bijdrage geeft een overzicht van de oudere gegevens en doet verslag van de opgraving.

Mei 1948. skeletten en schedels

Op vrijdagmiddag 28 mei 1948 rinkelde de telefoon op het Archeologisch Instituut van de Rijksuniversiteit te Groningen. De heer Mansholt, arts te Winsum, deelde mee dat er in het dorp bij het graven van een fundamentsleuf enkele skeletten waren gevonden. Reeds de volgende morgen, zaterdag 29 mei, begaf zich één van de medewerkers van het genoemde instituut, de heer H. Halbertsma, op weg naar Winsum. Daar aangekomen spoedde deze zich naar de woning van molenaar Nienhuis in de Molenstraat. Ten behoeve van het oprichten van een nieuwe scheidsmuur tussen de tuinen van de molenaar en manufacturer Damminga (huidige ABN-bank) bleek er, juist ten noorden van de molen 'De Ster', een sleuf te zijn gegraven. Tijdens de graafwerkzaamheden waren op 1.60 m. diepte zes skeletten gevonden.

Eén van deze skeletten was begraven in de richting noord-zuid; de overige vijf in de richting oost-west. Toen Halbertsma in Winsum arriveerde bleken de skeletten reeds te zijn verdwenen. Alleen een vijftal doodsoppen was nog bewaard. Eén daarvan bleek in het bezit van schoolarts Jac. van den Hoorn, die evenwel niet van zins bleek de schedel af te staan voor de verzameling van het Archeologisch Instituut. Waar de overige vier schedels zich op dat moment bevonden wordt in het dagrapport van de heer Halbertsma niet vermeld.

September 1948. schedels, een pot en een grafzerk

Op woensdag 22 september 1948, dus ca. 4 maanden na zijn vorige bezoek, begaf de heer H. Halbertsma zich wederom per trein naar Winsum. Bij navraag bleek nu dat van de in het voorjaar achter het huis van molenaar Nienhuis gevonden schedels er vijf in bezit waren van de schoolarts Jac. van den Hoorn. Een tweetal schedels werd nu aan Halbertsma meegegeven. Twee andere waren door Van den Hoorn beloofd aan prof. Van der Ven van het Tandheelkundig Instituut te Groningen. Eén schedel bleef in bezit van Van den Hoorn.

Tijdens dit bezoek kwamen Halbertsma nog andere interessante archeologische gegevens ter ore. Zo vernam hij dat bij de bouw van het huis van de heer Jac. Damminga, manufacturer, in 1937 of 1938, eveneens skeletten waren gevonden en tevens enkele urnen. De schedels waren toen gegeven aan de dominee van de Hervormde Gemeente te Obergum, F.A. Nolle, die inmiddels naar Indië was vertrokken. De urnen had de aannemer Groeneveld behouden. Toen Halbertsma ten huize van de familie Groeneveld hiernaar informeerde, kon men hem slechts een fraaie goud-geel geglazuurde 16e-eeuwse pot tonen van een opmerkelijk model (kogelpotvorm, met drie voetjes, een ronde tuit en twee aangezette oren). De familie wilde deze fraaie pot echter beslist niet missen.

Tenslotte vernam Halbertsma dat er in de tuin van de heer Speerstra, - deze bewoonde indertijd het huis Molenstraat 8 -, een oude grafzerk verborgen was. Speerstra bleek er geen enkel bezwaar tegen te hebben dat er in zijn tuin zou worden gegraven, mits alles weer dichtgegooid zou worden. De vorige bewoner van het huis, slager G. Harkema, wist, volgens Speerstra, precies de plaats van de grafzerk en zou eventueel graag assisteren bij het opgraven.

In zijn dagrapport vermeldt Halbertsma tenslotte dat is afgesproken dat er 'zo mogelijk' een onderzoekje zal worden ingesteld.

Oktober 1949. skeletten, fundamenteën en een stenen bijl

In de morgen van donderdag 6 oktober 1949, ruim een jaar later, wordt er wederom vanuit Winsum naar het Archeologisch Instituut te Groningen gebeld. Ditmaal is het de heer D. Timmer,

gemeentesecretaris. Hij deelt mee dat bij de aanleg van een riool in de dorpswierde van Winsum, in de Molenstraat, skeletten zijn gevonden. De heer Halbertsma neemt de eerste trein naar Winsum en begeeft zich in gezelschap van de gemeentesecretaris en de burgemeester naar de Molenstraat. Daar blijkt dat de skeletten gevonden zijn in de noord-zuid lopende arm van het straatje op ca. 1.60 m. diepte en alle begraven in noordoostelijke richting. In de oost-west lopende arm van de straat is eveneens één skelet gevonden, in dezelfde richting begraven. Helaas zijn (ook nu weer, als in 1948) de skeletten reeds weggehaald en alleen enkele schedels bewaard, die ter beschikking worden gesteld van het Archeologisch Instituut.

De rioolsleuf, waaruit de skeletten te voorschijn kwamen, was vanuit de hoek van de Molenstraat in beide richtingen gegraven, ca. 15 meter lang en nog geen meter breed. In de noord-zuid sleuf was een nagenoeg dwars aangesneden muurfundament zichtbaar, minstens drie steen dik en gemetseld geweest van grote kloostersteen. In de oost-west sleuf waren twee puinbanen

te ontwaren van uitgebroken muren, die haaks op de eerstgenoemde muur stonden. In zijn dagrapport doet Halbertsma de suggestie dat de muurrestanten behoorden tot de zuidelijke zijmuur van een kerk met de daarop aansluitende twee muren van een ommegang van een kloosterhof. Tevens tekent hij aan dat hij de ligging van de muurrestanten heeft ingetekend op een kadastrale kaart van Winsum.

Voorts vermeldt Halbertsma nog dat er ten behoeve van de riolering precies in de hoek van de Molenstraat een zinker was gegraven. Op het diepste punt, 2.65 m., had men nog een fragment aan van een vuurstenen bijl opgegraven, dat naar het toenmalige Museum van Oudheden te Groningen zou zijn overgebracht.

Tot slot verzamelde Halbertsma enkele bakstenen bouwfragmenten, die samen met de schedels door de gemeentebode aan het Archeologisch Instituut zouden worden bezorgd.²

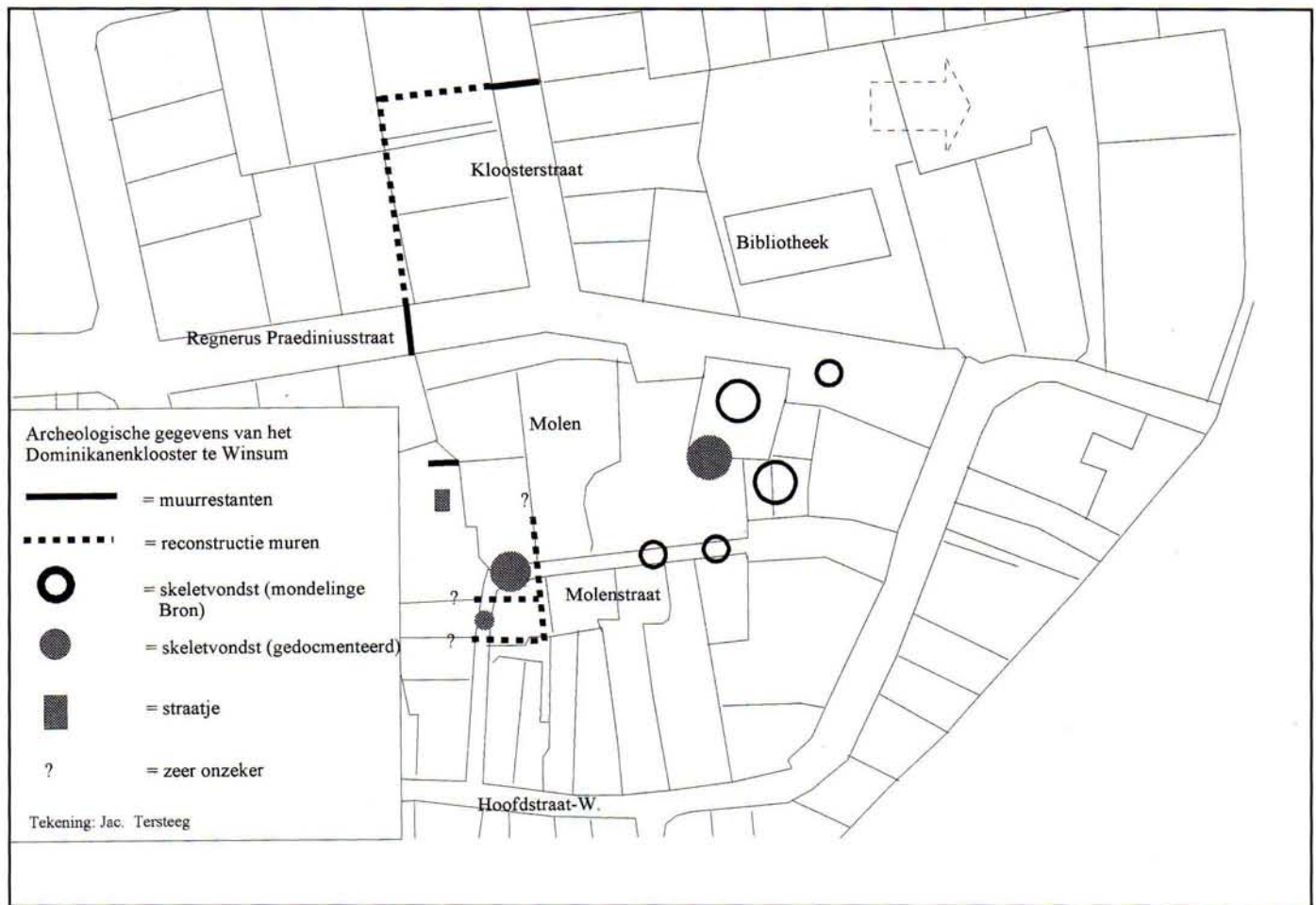
Bij navraag bleek mij onlangs dat noch de vuurstenen bijl noch de verzamelde bouwfragmenten momenteel nog ergens (Groninger Museum of Vakgroep Archeologie) bewaard worden. Ook de kadastrale kaart van Winsum met daarop de muurrestanten in de Molenstraat is niet meer aanwezig.³

Overzien we de gedocumenteerde archeologische gegevens die ons iets

verder kunnen helpen bij een nadere localisering van het Dominicanenklooster dan moeten we vaststellen dat het geheel nogal teleurstellend en mager is. De belangrijkste vondsten hebben betrekking op skeletten, die in en in de omgeving van de Molenstraat zijn gedaan. Over de precieze ligging van deze skeletten zijn we echter niet voldoende geïnformeerd, omdat zij in alle gevallen reeds verdwenen of vergraven en uitgegraven waren toen Halbertsma ter plekke verscheen. Van geen van deze skeletvondsten zijn, voorzover mij bekend, momenteel nog concrete restanten bewaard. Zelfs van de schedels, die indertijd blijkbaar zeer gewild waren, zijn de huidige bewaarplaatsen onbekend. Van de interessante vondst van de muurrestanten is, zoals gezegd, de kaart verdwenen.

Het enige, indertijd en later niet nader onderzochte gegeven dat ons wellicht verder zou kunnen brengen, is de vermelding van de grafzerk in de tuin van de woning van Speerstra aan de Molenstraat.

1996-1997. herinneringen

Naar aanleiding van een artikel van Wim Jassies in het Nieuwsblad van het Noorden van 16 oktober 1996, getiteld 'Op zoek naar het Winsumer Dominikanenklooster', en mijn oproep in ons Infobulletin ontving ik van verschillende mensen allerlei interessante en waardevolle reacties die iets bij kunnen dragen aan een nadere lokalisering van het Winsumer Dominikanenklooster. In sommige gevallen blijken deze persoonlijke herinneringen de boven beschreven archeologische gegevens te bevestigen of zelfs aan te vullen. Ik wil er hier enkele, die direct verband kunnen houden met het Dominikanenklooster, vermelden. Reeds enige jaren geleden, kort nadat in 1988 o.a. in de Kloosterstraat en de Regnerus Praediniusstraat rioleringswerkzaamheden waren uitgevoerd, vernam ik van de heer P. Noord (Winsum) dat er in de Kloosterstraat, ter hoogte van de nummers 6 en 8, en in de Regnerus Praediniusstraat, ter hoogte de nummers 8 en 10, funderingen van muren waren blootgelegd, die waren opgemetseld van grote kloosterstenen. De heer P. Groot (Winsum) was indertijd zo alert om deze funderingen in te tekenen op een kadastrale kaart van Winsum, waarvan ik een kopie mocht ontvangen.

Naar alle waarschijnlijkheid hebben beide funderingen met elkaar in verband gestaan. Wellicht vormden zij de ommuring van een kloosterhof, die ten westen van de Molenstraat gelegen was en zich uitstrekte tot halverwege de huidige Kloosterstraat, ongeveer tot aan de plaats waar nu het monumentje ter herinnering aan het Dominikanenklooster staat. Deze hof, die zich aan de noordzijde uitstrekte tot aan het huidige pand van Sennema, vormde dan een geheel met de kloostergebouwen, het eigenlijke klooster en de kloosterkerk, die aan, en deels ook in de huidige Molenstraat moeten hebben gelegen. De vele gedocumenteerde

skeletvondsten, die in en in de directe omgeving van de Molenstraat werden gedaan, laten er geen twijfel over bestaan dat hier de eigenlijke kern van het klooster gezocht moet worden. Een aantal mondellinge reacties versterkt dit beeld. Zo vertelde de heer P. Kamstra (Winsum) mij dat hij zo'n 30 jaar geleden betrokken was geweest bij de bouw van een garage in de Molenstraat (achter de huidige drogisterij). Tijdens de graafwerkzaamheden hadden hij en zijn collega's verschillende skeletten en schedels gevonden, naar zijn zeggen zeker meer dan vijf. De heer M. Siegers (Delfzijl), geboren en getogen Winsumer, die tussen 1946 en 1956 gemeentewerker/ tuinier was te Winsum, vertelde me dat hij aan het eind van de jaren '40 betrokken was geweest bij de aanleg van riolering in de Molenstraat. Hij heeft toen vele schedels, ster- en boogvormige stenen en kloostermoppen gezien. Volgens hem waren toen door de heer Fiat, toentertijd gemeentebode, allerlei fragmenten verzameld en in een kist gedaan. Deze zou vervolgens opgestuurd zijn naar Groningen. De herinnering van de heer Siegers vinden we terug in het boven aangehaalde dagrapport uit oktober 1949. Jammer genoeg zijn de kist en de inhoud, zoals gezegd, inmiddels onvindbaar.

Van de heer J. de Noord (Winsum) vernam ik dat zijn vader in de jaren '30 betrokken was geweest bij het onder de grond brengen van de electriciteitskabels in de Molenstraat. In de sleuven trof men toen vele skeletten aan. Volgens zijn zeggen had zijn vader hierover toen contact gehad met dominee F.A. Nolle. Deze herinnering sluit wellicht aan bij hetgeen Halbertsma in zijn dagrapport van september 1948 meedeelt in verband met dominee Nolle.

De laatste, nogal curieuze herinnering die ik hier wil vermelden is die van de heer J. Venhuizen (Winsum). Deze vertelde mij dat hij omstreeks 1937, tijdens de aanleg van waterleiding tegenover

de huidige bibliotheek, toentertijd de openbare school, vele doodshoofden heeft gezien. De schooljeugd had zich toen kostelijk vermaakt, want er werd zelfs met de schedels gevoetbald!⁴

Mei 1997. de opgraving

Een van de meest intrigerende gegevens uit het boven beschreven materiaal is de mededeling van Halbertsma in zijn dagrapport van september 1948 dat er, volgens zeggen van de heer Speerstra, in zijn tuin een grafzerk moest liggen. Voorzover bekend werd het door Halbertsma voorgenomen onderzoekje, een opgraving van deze steen, nooit uitgevoerd. Lag deze grafsteen er nog steeds? Hoe zag hij eruit? Stond er wellicht een tekst op?

Nadat door de huidige bewoners van het pand Molenstraat 8, de heer J. Regtien en mevr. J. Wierenga, zeer bereidwillig toestemming was gegeven om een eerste verkennend onderzoekje in hun tuin te doen, ging op 19 april j.l. de werkgroep Archeologie onder de bezielende leiding van Marije Essink en Klaas Dijkhuis aan de slag. Gewapend met grondboor, prikstok en metaaldetector werd de hele tuin systematisch afgeprikt. Overal bleek puin in de grond aanwezig, mogelijk afbraakmateriaal van het klooster. Aan de westzijde werd de fundering van een muur gelokaliseerd, ca. 60 -75 cm onder het maaiveld. Halverwege, tegen de noordkant van de tuin stuitte men op ca. 85 cm diepte op een stenen plateau met een afmeting van ca. 140 x 210 cm. Was dit de door Halbertsma genoemde grafzerk? De afmetingen leken erop te wijzen dat hier inderdaad sprake zou kunnen zijn van een grafsteen, mogelijk voor een graf van twee personen. De veronderstelde zerk lag in de richting oost-west.

Deze eerste aanwijzing maakte niet alleen de leden van de werkgroep, maar ook de bewoners zo nieuwsgierig dat besloten werd toestemming te vragen de steen bloot te leggen.

Op 3 mei j.l. was het dan eindelijk zover. Door een gelukkig toeval kon zelfs de vroegere bewoner van het pand, oud-slager G. Harkema, worden opgespoord. Deze was zo bereidwillig naar de Molenstraat te komen en de plek van de grafsteen aan te wijzen. Hij wees evenwel niet de plaats aan die de werkgroep enkele weken eerder had geprikt. Volgens Harkema bevond de steen zich enkele meters meer naar het westen, opvallend genoeg ongeveer op de plaats waar wij de fundering van de muur hadden gevonden. De werkgroep besloot toch op de plaats van het stenen plateau te gaan graven.

Na enkele uren zwaar graafwerk door het vele puin en veel zweet bereikte men tenslotte de gewenste diepte. De verrassing was groot dat het plateau niet een grafsteen was, maar een stukje bestrating van kloostermoppen (afmetingen: 71/2 x 15 x 301/2 en 10 x 16 x 32 cm). Het fragment lag in de richting noord-oost (327°). Onder de aan de bovenzijde duidelijk afgesleten kloosterstenen, die in een keurig verband lagen, bevond zich veel puin van steen en dakpan ter verharding. Een middeleeuws straatje dus, waarschijnlijk reeds gebruikt in de veertiende eeuw.⁵

En de grafsteen? Is deze inderdaad ooit in de tuin aanwezig geweest? Wie zal 't zeggen?

Op het bijgaande kaartje heb ik, uiteraard onder het nodige voorbehoud en bij grove benadering, de belangrijkste archeologische gegevens m.b.t. het Dominikanenklooster ingetekend. Voorlopig is het karakter van deze gegevens zo fragmentarisch dat er zelfs aan een voorzichtige reconstructie nog bij lange na niet kan worden begonnen. Tot dan zal men ook slechts naar de functie van het opgegraven straatje kunnen gissen.

1. Zie artikel in het Nieuwsblad van het Noorden, d.d. 5 mei 1997. 'Gezochte grafsteen blijkt straatje te zijn'.
2. De bovenstaande paragrafen zijn gebaseerd op de gegevens uit drie dagrapporten uit het archief van het Biologisch-Archeologisch Instituut van de hand van de heer H. Halbertsma (d.d. 29 mei 1948, 22 september 1948 en 6 (14) oktober 1949).
3. Met dank aan de heer J. Lanting, medewerker van de Vakgroep Archeologie van de Rijksuniversiteit te Groningen. Brief d.d. 11 maart 1997.
4. Graag zeg ik op deze plaats alle, ook de hier niet vermelde, mensen mijn hartelijke dank voor hun waardevolle reacties.
5. De technische gegevens zijn ontleend aan het verslag van de opgraving van Marije Essink, d.d. 13 mei 1997, aan dr. H.A. Groenendijk.

■ Jacques Tersteeg

opoe aan de radio

Opoe zat heel stil te luisteren
Naar de fijne radio,
Och dat was nu toch eens prachtig
Hoe ter wereld kreeg men 't zóó!

Een klein kastje met wat draden,
Spoelen, potten en dies meer
Een groote horen aan een draadje
En dan maar luisteren, niets meer.

Wat zat opoe te genieten,
Hoorde zij niet werkelijk daar.
Een wijsje uit haar kinderjaren,
Een oude polka, van Vilar?

Zij raakte helemaal in vervoering,
Neuriede het liedje mee.
En haar oude stramme beenen
Gingen op de maat één, twee.

Eindelijk was het af geloopt
Enkel nog een schor geluid.
Nu is, zoo verklaarde zoonlief,
't Programma voor vanavond uit.

Maar dat kon zij niet begrijpen
En toen zei zij heel naïef:
"Toe jong, geef nog eens dat stukje,
Weer die polka, alsjeblijft".

*Uit: Geïllustreerd familieblad
Het Noorden in
Woord en Beeld van 12 juli 1929.*

Clara Feyoena van Sytzama

Van 1732 tot 1750 woonde op de Tammingaborg te Bellingeweer, ten zuiden van Winsum Clara Feyoena van Sytzama.

Zij kreeg grote bekendheid als dichteres.

Zij schreef onder meer de

'Bellingeweester Uitspanningen'. Ook vele kerkelijke liederen werden door haar geschreven. Zij stierf in 1807 op 78-jarige

leeftijd te Heemse, nabij Hardenberg.

Clara Feyoena van Sytzama was Friezin van geboorte. Op 5 april 1729 werd ze in Leeuwarden geboren. Zij had zestien adellijke voorouders en was het tweede kind van Phyrus Wilhelmus van Sytzama en Isabella Juliana van Humalda, bewoners van de Beslinga-state bij Friens, ten zuiden van Leeuwarden. De eigenlijke voornamen van haar vader waren Pier Willem, maar onder de Friese adel kwam in de 16e en 17e eeuw bij enkele personen in zwang om de voor naam een klassiek tintje te geven. Vandaar dat hij zich noemde Phyrus Wilhelmus.

Clara heeft haar moeder niet gekend, die stierf in het jaar van haar geboorte. Toen Clara drie jaar was hertrouwde haar vader met een Groningse weduwe Geertruida Foek van Burmania en trok met zijn beide kinderen bij haar in op de Tammingaborg te Bellingeweer.

De opvoeding van Clara werd toevertrouwd aan een gouvernante, Frederika Aleida Tegneus. Deze was als een moeder voor de opgroeiende Clara, want in later jaren herdenkt ze deze, in de dichtvorm van die dagen, met de woorden:

*Mij heugt haar gulden les, in kinderlijke jaren,
om 's werlds holle zee voorzigtig te bevaren
bij 't licht van 't Goddelijk Woord.*

De dichterlijke gave had Clara waarschijnlijk van haar vader geërfd. Die had namelijk een boek volgeschreven met rijmen, vermakelijke dingen, spreuken, enz. Toen de vader merkte dat zijn dochter met succes haar dichterlijke gaven op papier stelde, vond hij dat de gedichten gedrukt moesten worden, zodat ook anderen er kennis van konden nemen. Clara was toen zeventien jaar oud. Een aantal jaren later moest de dichteres echter toegeven, dat er veel kreupele rijmen bij waren. Niet zij zelf, schreef

ze erbij, had de gedichten in vaderlijke trots wereldkundig gemaakt. Ook haar beeltenis had hij er voorin laten plaatsen. Met, naar de gewoonte van die dagen, een vers als onderschrift. Het luidt:

*Zo praalt Adeldom bij Deugd
Wijsheid, Schrandereid en Jeugd
Is in Claraas deftig wezen
Maar nog meer in 't werk te lezen.*

De titel van de uitgegeven gedichten was 'Bellingeweester Uitspanningen'. Het bestond uit een afdeling 'Geestelijke Stoffen' en een die 'Mengelstoffen' (dus van alles wat) heette. In die laatste afdeling kwam onder meer voor een Vreugdegalm naar aanleiding van een geboortedag en een Zegenwensch naar aanleiding van een verjaardag.

Enkele andere regels uit de Bellingeweester Uitspanningen luiden:

*Nauw had de vruchtbre herfst sijn geele baard geschoren,
Nauw was de wijngaard van sijn trosse vrucht beroofd,
Nauw dorschte Ceres met een blij gelaat heur koren,
Pomona plukte nog het rijk en smaak'lijk ooft,
Toen zag men d'uchtenstond so schoon als nooit verzezen,
De lieflijke Auroor vertoont haar blonde tuit,
En lonkte 't aardrijk toe met een bevallig wezen,*

Zoo haast ik 't zag, dreef ik mijn vee de stallen uit.

Hoe vroegrijp Clara was blijkt uit een vers dat zij op twaalfjarige leeftijd maakte op iemand die ze had horen preken:

*Zo laat gij ons ook horen
Uw stem, zo lieflijk in onze Tempelchoren
o Hooggeleerde Heer
Gelijk als honing-zeem zo druipt ook Uwe leer.*

Haar vader, verguld met zo'n begaafde dochter, gaf haar een leermeester, de nog maar 21-jarige, maar al hoog aangeschreven student Justus Conring. Het was geen goede greep. De vader van Justus bleek naderhand aan de zijde van de Patriotten te staan, terwijl de van Sytzama's verknochte aanhangers van de Oranjes waren, zodat de beide vaders fel tegenover elkaar kwamen te staan.

Daarnaast bleef de verhouding van leerlinge en leraar niet beperkt tot een zakelijke. Clara werd verliefd op Justus. Naar de opvatting van die dagen kon van een huwelijk geen sprake zijn, omdat Justus niet van adel was. De vader maakte aan zijn opdracht een eind, zodat beide geliefden gescheiden werden. Overmand door liefdessmart stierf Justus, na een ziekte van vijf dagen, op 4 december 1748 aan de vliegende tering. Clara was toen negentien jaar en dit feit heeft haar erg aangegrepen, getuige haar volgende dichtregels:

*Onschatbaar vriend, aan mij ontruikt
ach, had ik aan Uw zij van d'aarde mogen schreien,
maar neen, vroege zeege is u, niet mij gelukt,
ik moest op Uwe tombe een zee van tranen schreien.*

Doordat ze nogal mismoedig was, vond haar vader dat Clara enige verstrooiing moest hebben, door haar te laten logeren bij haar oom Jan Andries van Sytzama, die op een landgoed in Heemse woonde. Daar ontmoette Clara de 27-jarige Isaac Reinder, baron van Raesfelt, die als kapitein in het leger was afgezwaaid. Het kwam tot een huwelijk, dat op 6 september 1750 op Bellingeweer werd voltrokken. Clara was toen 21 jaar. Het jonge paar ging eerst op Alerdinck tussen Heino en Laag Zuthem wonen, maar al in 1753 vestigden ze zich in Heemse. Voor Clara was het huwelijk een grote overgang. Door de verhuizing was ze de contacten kwijt, die ze geleidelijk had opgebouwd om zich over godsdienst en poëzie te onderhouden.

In 1757 werd een dochter Ermgard Ebella Juliana geboren. Dit gaf Clara andere afleiding. Maar ook de dichtkunst bleef haar aandacht houden. Ze schreef de dichtbundel 'Heemse: Hof-, Bosch- en Veldzang'. De uitgave van dit dichtwerk vond pas plaats in 1783, nadat ze het had herschreven, op aandrang van bevoegde kennissen. Voordat in 1794 nog een bundel (de derde) verscheen met vooral godsdienstige gedichten, wijdde ze in 1793 nog een huldegedicht aan de stad Groningen.

*Duld mijne hulde, o Stad!
voor 't dierbaar onderricht,
Dat ik in u genoot
in 'd eersten bloei der jaren;
Voor teedre zorgen,
die voor mij gezegend waren,
Voor gulle vriendelijkheid,*

die nog mijn hart verpligt.

Met als slot:

*Vaarwel vermaarde Stad!
bloei alle eeuwen door!
Praal in uw heerlijkheid
met eendragt, wijsheid, zegen!
Nooit mdet een Staats-orcaan
uw Staatsgebouw beweegen!
Blijf eeuwig 't heilig erf,
dat Vrijheid zich verkoor!*

In 1775 trouwde dochter Ermgard, achttien jaar oud, met graaf Christiaan Lodewijk van Rechteren. Clara moest haar voorgoed missen, toen Ermgards gezondheidstoestand haar, na de geboorte van haar tweede kind, het leven kostte. Zij was toen 22 jaar. De beproefde moeder vond voor haar verdriet een weg in de dichtkunst. Ze dichtte een 'Treurzang', waarvan de slotregels luiden:

*O, grote Borg, die voor de zonden,
van 't murmurerend hart voldeed
tot G'U zoo lijdzaam liet doorwonden,
neem weg de prikkels van mijn leed!
dan zal geen kruis hoe zwaar mij deeren,
op welke wegen Gij mij leidt,
dan leun ik op de staf des Heeren
en wacht op Zijne zaligheid.*

Clara leerde de Arnhemse predikant Ahasverus van de Berg kennen. Deze had reeds meegewerkt aan de nieuwe psalmberijming van 1773. Het is aan zijn medewerking te danken dat in die bundel -als gezang 154- een gedicht van Clara werd opgenomen over de uitbreiding van de kerk.

De kerk en de kerkgang hadden haar volle aandacht. Kort voor haar dood schonk Clara aan de kerk te Heemse een kerkorgel. 'Gegeven uit liefde voor den godsdienst, 17 juli 1807', had ze er op laten zetten.

Op 1 september 1807 is Clara gestorven. Vijf dagen later werd ze in de kerk van Heemse begraven. Haar laatste gedicht luidt:

*'k Zal hem, wiens offerbloed voor al mijn schuld voldeed
als mijn verlosser loven
en gij, die 'k achterlaat in 's werlds woestenij,
die treurt bij mijn verscheiden
volg rustig 't Hemelpad, de Godsstad is nabij
daar zal ik U verbeiden.*

In Heemse is haar nagedachtenis geëerd met het noemen van een 'heem' naar haar. In Winsum vinden we een straat die naar haar is genoemd.

Bron:
Groninger encyclopedie;
Gereformeerd kerkblad 31-3-1979.

■ P. Noord

Straatnamen in Winsum (2)

Successievelijk vorderde de bouw van woningen in het bestemmingsplan Ripperda. Voordat de woningen in dit deel (fase 3) bewoond werden, moesten aan de straten namen worden gegeven. Aanvankelijk was er het plan om aan de straten namen van weidevogels te geven. In dit voormalige weidegebied, behorende bij de Winsummermeeden, kwamen nogal wat van dat soort vogels voor. Dit stuitte echter op bezwaren van de kant van de gemeenteraad. Er werd wederom een zogenaamde straatnaamcommissie ingesteld, deze keer bestaande uit vier leden van de raad en aangevuld met schrijver dezes als ambtelijk secretaris. Overeenkomstig het advies van de commissie werden aan de straten in fase 3 van Ripperda de volgende historische namen gegeven.

Blauwborg

In Obergum, aan de noordzijde van het Winsummerdiep in oostelijke richting, stond deze voormalige borg. De borg wordt voor het eerst vermeld in 1650. Vermoedelijk is de naam ontleend aan de blauwe pannen welke het huis dekten, een uitzondering in de 17e eeuw. Vóór 1650 was de borg eigendom van de familie Lewe en kwam bij verkoop in dat jaar in bezit van de huurder Conradus Meyer. Hij verliet de borg, die in 1665 gekocht werd door kapitein Jacob van Holzapfel. Deze was in 1629 getrouwd met Wigboldina van Ewsum. Na zijn dood kwam de Blauwborg in handen van zijn zoon Adolf.

In 1667 kwam de borg opnieuw door koop in handen van de heren Lewe, die het huis bewoonden tot 1705. In dat jaar werd de borg verkocht aan juffer Gesina Rengers van Farmsum. Van haar vererfde de borg in 1733 op haar nicht Wilhelmina Rengers van Farmsum, weduwe van overste Frederik Willem Lewe van Middelstum.

In 1739 blijken de erven van Hugo van Nijeveen in het bezit te zijn van de Blauwborg. Later in de 18e eeuw werd de borg afgebroken, doch bleven de bossen, waarin de reigers massaal nestelden, bestaan. In het begin van de 19e eeuw werden de bossen gerooid. De oppervlakte van de bij de borg behorende landerijen bedroeg ruim 38 jukken of 19 hectare.

Gouw

Gouw is een oude naam voor landstreek. Later is gouw verbastert tot go. Vergelijk Hunsingo, de landstreek waardoor de Hunze (Reitdiep) stroomt.

De Schans

Tijdens de Tachtigjarige Oorlog was er omstreeks 1580 in Schillegem een schans. Schansen waren aarden verdedigingswerken, die op strategische plaatsen werden aangelegd om een waterweg, landweg of een bepaald gebied te kunnen beheersen.

Aemckenheerd

Deze naaam herinnert aan de boerderij die bij de borg van Peter Ripperda stond. De eigenlijke naam van de boerderij was Vrouw Aemckenheerd. Peter was een broer van de bekende Wigbolt Ripperda. De borg van Peter Ripperda stond op de plaats van het huidige gezondheidscentrum. Bij de borg stond een boerderij.

Kerspel

Een kerspel was een kerkelijk bestuurde gemeente. In Winsum en omgeving waren verschillende kerspelen.

Meander

Genoemd naar de meander van het Reitdiep. Een meander is een bocht in een stroom die zich door het landschap slingert. Tot het

jaar 1629 slingerde het Reitdiep zich vlak langs Winsum. In dat jaar werd een kronkel van het Reitdiep afgesneden. Het diep werd over het gedeelte vanaf een punt ten noorden van Garnwerd (Noorderpomp) in zuidelijke richting tot vlakbij de Wetsingersluis recht gegraven. Z'n recht stuk wordt een rak genoemd. In het gebied is nog zichtbaar waar de oude loop van het Reitdiep zich door het landschap slingerde.

■ P. Noord

Zo ging het vroeger

In de Noorder Nieuwsbode van vrijdag 16 april

1948 lezen we het volgende bericht.

WINSUM. Onder leiding van de heer H.B. Kiewiet, hoofd der O.L.-School alhier, werd een Ouderavond gehouden in Café Wijk Zwaagman. Als bestuursleden traden af Mevr. Timmer-Mekel, de heer E. Lusing en de heer D. Bootsman.

De heer Kloosterman, onderwijzer aan de O.L.-School, hield een inleiding over zangonderwijs aan de kinderen. Een tweetal films werd vertoond, waarna enige discussie ontstond over de leermiddelen. De heer Kiewiet had in zijn openingswoord medegedeeld, dat per leerling per jaar was uitgetrokken f 4,50, hetgeen neerkomt per schooldag op 2 cent per leerling. Algemeen werd dit bedrag veel te laag gevonden, maar daar de gemeente gesaneerd is wordt vanwege Gedeputeerde Staten geen hoger bedrag toegestaan. In overweging werd gegeven aan de ouders van alle schoolgaande kinderen een offer te vragen, daar het onderwijs te lijden heeft indien geen voldoende leermiddelen ter beschikking staan. Het nieuwe bestuur zal deze zaak onderzoeken.

Voorts werd medegedeeld dat een projectie-apparaat voor stilstaande beelden zal worden aangeschaft en dit jaar een schoolreisje zal worden gehouden, zo mogelijk naar Emmen.

Noot:

De Noorder Nieuwsbode was een Nieuws- en Advertentieblad voor Hunsingo en Omstreken. Het blad verscheen elke vrijdag en was een uitgave van de firma J.C. Mekel te Winsum. Na 95 jaren verscheen op donderdag 28 september 1972 de laatste editie van dit streekblad voor Noord-Groningen.

■ P. Noord

Mysterieus mansportret

“Wigbolt Ripperda en de vroolijke drinker”

is de titel van een geschrift, dat u te zijner tijd zuld aantreffen in de Bibliografie.

Het is opgenomen in de Groningsche Volksalmanak van 1917.

Was Wigbolt Ripperda soms die vroolijke drinker? We zullen zien.

Van veel portretten die in de tijd van voor de fotografie werden vervaardigd zijn de namen wel bekend. Min of meer beroemde personen lieten zich, al dan niet met familie, in vol ornaat schilderen door een kunstenaar van naam. Dat was een kostbare aangelegenheid en minder aanzienlijken kozen dan ook een minder beroemde schilder. Frans Hals en ook anderen schilderden graag genrestukken, vaak met een moralistische inslag. Zulke stukken hadden aanvankelijk geen titel. Maar voor de veilingmeester was het gemakkelijk om wél een titel te vermelden. “De vroolijke drinker” verkoopt wellicht gemakkelijker dan “Onbekend mansportret”.

In de Groningsche Volksalmanak van 1917, p. 128-135 doet Mr. J.G.C.Joosting, Rijksarchivaris en Bibliotheccaris te Groningen nauwgezet uit de doeken hoe het zaakje in elkaar steekt. Mijmerend bij het schilderij, dat sinds 1816 in het Rijksmuseum te Amsterdam hangt, stelde men zich voor dat deze lachende krijgsman toch wel een edele inborst moest hebben, gezien “hoog voorhoofd en nobele trekken”. Daar schuilen diepere gedachten achter, het moet zeker een edelman zijn, dachten dwepende bewonderaars. Wie, ja wie zou deze meneer zijn? Men ging combineren en kwam tot de konklusie: Frans Hals woonde in Haarlem. Het portret zal iemand voorstellen uit dezelfde stad. Welke edele heer komt dan in aanmerking? Juist: Wigbold Ripperda, de stadsgouverneur, die zich tot de laatste druppel bloed tegen de Spanjaarden had verzet.

Is er niemand geweest die opmerkte dat Wigbold Ripperda in 1573 werd vermoord door het Spaanse geteisem en dat Frans Hals omstreeks 1580 werd geboren te Antwerpen. Het lijkt erop. In de catalogus van het Rijks vindt men in 1821 onder no.112:

Fr.Hals, het portret van den kapitein Ripperda. En in de volgende catalogus, zes jaar later: Fr.Hals, het portret van Ripperda, kapitein bij de belegering van Haarlem.

De Groningsche Volksalmanak nam de afbeelding op in de uitgave van 1839, als titelplaat met het onderschrift: Wigbold Ripperda te Winsum.

Zijn afkomst was inmiddels achterhaald en ook ontdekte men het onmogelijke en het verschil in jaren. Dus vermeldt de catalogus van het Rijksmuseum in 1846 “een mansportret”, zonder meer.

Toch bestaat er van Wigbold Ripperda wel degelijk een schilderij. Of zou het een broer van hem zijn? Dat is helaas nooit duidelijk geworden. Dit schilderij is ook in het Rijksmuseum, vervaardigd omstreeks 1615. Tenslotte: wie waren die broers? Focco was kapitein “ter repartitie van Friesland” en Unico en Eggich Adriaen waren beiden “ter repartitie van Overijssel”. (in dienst van en betaald door).

■ A.Makken.

NOTULEN van de tweede jaarvergadering van de Historische Vereniging Winsum, gehouden op 24 maart 1997 in zalencentrum De Hoogte te Winsum.

Aanwezig: 37 leden en enige introducés.

Voorzitter Tersteeg opent de vergadering met een woord van welkom, in het bijzonder aan de sprekers van deze avond, mevrouw Essink en de heer Dijkhuis. Het ledental vertoont nog steeds een stijgende lijn en bedraagt 125. De goede aanwas is mede te danken aan de hoge kwaliteit van het tijdschrift, dat alom goed wordt ontvangen. De voorzitter hoopt dat de kwaliteit kan worden gehandhaafd.

NOTULEN 21-02-96

De notulen van de eerste jaarvergadering worden zonder wijziging goedgekeurd.

Mededelingen

Bij de mededelingen geeft de voorzitter een resumé van de activiteiten van het afgelopen jaar.

De werkgroepen hebben zich geformeerd en zijn met hun werkzaamheden begonnen.

Het verenigingsblad is tot nog toe twee keer verschenen.

De redactie streeft naar drie nummers per jaar.

Met de gemeente worden goede contacten onderhouden. Zo namen de voorzitter en de heer K.J. Wolters deel aan de discussie over het Komplan. De secretaris nam deel aan de voorbereidingscommissie die onder leiding van de gemeente Winsum samen met andere streekhistorische verenigingen en VVV-Marengedebied heeft gewerkt aan realisatie van een aantal recreatieve fietsroutes langs historische objecten. De heer K.J. Wolters bezocht een mini-conferentie te Garnwerd, waar van gedachten werd gewisseld over toekomstige recreatieplannen van de gemeente Winsum.

Huishoudelijke zaken

De statutair-aftredende leden mevrouw W. Lemstra-Wierenga en de heer K.J. Wolters worden bij acclamatie herkozen.

De kascommissie heeft de jaarstukken in orde bevonden; de penningmeester wordt decharge verleend. Nieuw lid van de kascommissie wordt de heer Wagner.

Tentoonstellingen en manifestaties

Onder leiding van dr. mr. G. Overdiep is een lid van de werkgroep Ruimte samen met de heer Hoft uit Appingedam en de heer Van der Werff van het Gewestelijk Historisch Museum Blankestein betrokken bij de voorbereiding van de Hunzeten-tentoonstelling in de Martinikerk te Groningen.

In de maand juni bestaat de mogelijkheid deel te nemen aan een excursie langs de Hunze.

Rondvraag

De heer Hulscher is benieuwd of de werkgroep Ruimte zich zal gaan bezighouden met de oude kerkepaden. In het kader van de ruilverkaveling is besloten het kerkepad van de Schillingehamerweg naar Oldenzijl niet te handhaven. Er worden wel nieuwe paden aangelegd, maar de oude worden helaas verwaarloosd.

Inleiding door leden van de werkgroep Archeologie

De tekst van de inleidingen van mevrouw Essink en de heer Dijkhuis is opgenomen in het tweede nummer van Winshem. Na afloop worden beide sprekers zeer hartelijk bedankt en beloofd met een boekenbon.

■ (Door de redactie bekort.)

Werkgroepen

Werkgroep Winsumer schrijfsters en schrijvers.

De groep werkt gestaag door aan de uitgave van de Levensschets van Geert Reinders.

Werkgroep Kloostergeschiedenis.

Niet bijeen geweest. Zie verder het artikel van J. Tersteeg in dit nummer.

Werkgroep Bibliografie

Contactpersoon: Ab Makken, Redgerstraat 7, 9951 BN Winsum. Tel. 0595- 443008.

Overige leden: A. Beugels, J.J. Delvigne, mevr. H. Doornbusch, K. Visser.

De werkgroep houdt zich tot dusver voornamelijk bezig met het inventariseren van zoveel mogelijk geschreven en gedrukt materiaal. Daarbij wordt de indeling in rubrieken gevolgd, zoals deze voorkomt in de roemruchte Groningsche Volksalmanak. Te zijner tijd zal ten gerieve van de leden een bibliografie verschijnen, er wordt gestreefd naar het voorjaar van 1998. Met ons bestuur wordt overleg gepleegd over de te kiezen vorm. Uiteraard houdt de werkgroep zich warm aanbevolen voor titels van boeken of geschriften welke in een bibliografie van Winsum kunnen worden opgenomen. Het inventariseren van ander materiaal, te denken valt aan films, foto's, enz. is werk voor de toekomst. Heeft iemand van de leden misschien een film waarin Winsum voorkomt? De werkgroep zal het gaarne vernemen.